

*Буряк О. Ф.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри української філології та журналістики**Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка*

МОТИВ УКРАЇНИ В ПОЕЗІЯХ ПРЕДСТАВНИКІВ НЬЮ-ЙОРКСЬКОЇ ГРУПИ

Анотація. У статті проаналізовано особливості художнього втілення мотиву України в поезіях представників Нью-Йоркської групи. Висвітлено світоглядно-естетичні орієнтири митців, зокрема їхнє прагнення відмовитися від народництва й патріотичної тематики, що пояснювалося естетичною девальвацією патріотичних віршів, зокрема створених із конформістських міркувань у підрадянській Україні, що суперечило прагненням нью-йоркців творити високоякісну художню літературу.

На противагу теоретичним міркуванням у творчому доробку Б. Бойчука, Б. Рубчака, Ю. Тарнавського, Е. Андіївської, В. Вовк, Ю. Коломійця оригінально представлено мотив України, актуалізується патріотична ідея у виразно драматичному ключі, що обумовлено болем за долю Батьківщини й ностальгією.

В еміграції, з одного боку, загострювалося почуття соціального відчуження й самовідчуження в українців, з іншого, – спрацьовував інстинкт духовного самозбереження, що вимагав національної самоідентифікації, яка й відбувалася шляхом болісного самоусвідомлення у слові.

Літературні здобутки Нью-Йоркської групи свідчать, що патріотична тема може мати високохудожнє самобутнє вираження.

Автори у своїх поезіях торкаються драматичних сторінок української історії, табуйованих в радянський період: голод 1933 року (Б. Бойчук «Краєвид 1933 р.»), драма українського кобзарства (Б. Бойчук «Сліпі бандуристи»), діяльність УПА (В. Вовк «Повстанка»). Особливе місце належить темі Чорнобиля (Е. Андіївська «Без шкіри – на вітрі», В. Вовк «Чорнобильська богоматір» (цикл «Молебень до Богородиці»)).

Поети іронічно-саркастично говорять про ворога України (Ю. Тарнавський «росія», Ю. Коломієць «Початок сагани»).

Автентичне українське начало в поезії нью-йоркців оприявнюється по-різному – на світоглядному, змістовому, поетикальному рівнях, у процесі формування авторської концепції, засвідчуючи нерозривний зв'язок письменників із Вітчизною.

Ключові слова: Нью-Йоркська група, світоглядно-естетичні орієнтири, мотив, ліричний герой, художній образ, ідея, пафос.

Постановка проблеми. Історико-літературний феномен Нью-Йоркської групи виник далекого 1958 року в США об'єднавши митців, які опинилися на чужині під час третьої хвили еміграції, що розпочалася наприкінці Другої світової війни. Ця група проіснувала до 90-х років ХХ століття, динамічно оновлюючись у своєму складі, розпросторювалася географічно й трансформувалася естетично, збагачуючи українську літературу самобутніми зразками. До сьогодні окремі митці, які пред-

ставляли це умовне об'єднання (на чому вони самі постійно наголошують), продовжують творити переважно як модерністи в розмаїтті течій цього напрямку.

Нью-Йоркська група, представлена самобутніми творчими особистостями, – магнетично привабливий об'єкт для науковців.

Аналіз останніх публікацій. Вагомий внесок у дослідження феномену зробив М. Ільницький, йому належить десять публікацій, присвячених і творчості цього об'єднання в цілому, й окремим митцям. Серед літературознавчих реценсій – глибока розвідка В. Моренця [1], де осмислюється природа модернізму Нью-Йоркської групи через призму «модерне – народне». В. Мацько [2] увиразнює світоглядно-естетичні параметри діяльності цього еміграційного об'єднання. І. Котик [3] робить огляд журналу «Нові поезії», в якому презентували свою творчість нью-йоркці. Особливо цінна праця американсько-української літературознавці М. Ревакович «Persona non grata : нариси про Нью-Йоркську групу, модернізм та ідентичність» [4], де застосовано подвійну оптику: Нью-Йоркська група досягається як явище української і європейської культур. Своєю ґрунтовністю вирізняється монографія відомого польського дослідника Т. Карабовича «Міфопоетика Нью-Йоркської групи» [5], в якій застосовано міфологічний теоретико-літературний інструментарій при аналізі феномену, як на рівні його художньо-філософської концепції, виявленої в індивідуальних авторських творчих проєктах, так і в процесі продукування колективного автобіографічного міфу.

У своїх студіях науковці порушують і проблему художнього втілення мотиву України, патріотичної тематики, але цей аспект не був самодостатнім предметом вивчення, звідси впливає актуальність нашої статті.

Мета нашої розвідки – висвітлити особливості художнього втілення мотиву України в поезіях представників Нью-Йоркської групи.

Об'єкт дослідження – твори, в яких утілено мотив України, Б. Бойчука, Б. Рубчака, Ю. Тарнавського, Е. Андіївської, В. Вовк, Ю. Коломійця, представлені в антології «Поети «Нью-Йоркської групи»» (2003) та авторських збірках.

Виклад основного матеріалу. Юрій Тарнавський у нарисі «Босоніж додому і назад» [6] намагався визначити засади, які об'єднували письменників Нью-Йоркської групи: принцип свободи творчості (спільна настанова, що кожен поет мусить іти індивідуальним шляхом), екзистенціалізм як підґрунтя світоглядно-філософської концепції; неприйняття народництва, свідомо відмова від патріотичної тематики. Остання позиція обумовлювалася тим, що патріотичні вірші в часи тоталітаризму, панування соцреалізму найчастіше писалися на замов-

лення або за логікою конформізму, відповідно, асоціювалися з ерцац-мистецтвом, ремісництвом, що ніяк не узгоджувалося прагненням нью-йоркців творити високу літературу й таким чином поліпшувати естетичну якість українського мистецтва.

Проте літературна практика нью-йоркців, зокрема Юрія Тарнавського, Богдана Бойчука, Богдана Рубчака, Емми Андієвської, Віри Вовк, Юрія Коломійця заперечила тезу про відмову від патріотичних мотивів. Хоча відразу зазначимо, патріотична ідея втілюється у їхніх поезіях не прямо, публіцистично, на кшталт, сосюринога «Любіть Україну!», а по-особливому, в гостро драматичному ключі, близькому за пафосом до франкового: «*я ж не люблю її / з надмірної любови*» (І. Франко «Сідоглавному»).

В. Мацько слушно зауважує: «Уже те, що в поліетнічному середовищі група писала твори українською мовою – ознака прихильності до свого роду і народу» [2, с. 61].

О. Астаф'єв наголошує, що «... при аналізі, при глибшому проникненні у тканину їх творів стає помітно, що їхня лірика глибиними мільйонними зв'язками тісно пов'язана з духовною українською традицією, в ній дивовижно матеріалізується архетипний матеріал колективної духовності нашої нації...» [7, с. 8].

Справді, український первінь у поезії нью-йоркців оприявнюється в різний спосіб – на світоглядному, змістовому, поетикальному рівнях, почасти через експлуатацію української фольклорно-міфологічної поетики, врешті-решт на рівні формування авторської концепції під потужним впливом української ментальності.

Наприклад, через українську автентичну образність у поезії В. Вовк представлений образ Божої матері як уособлення вершинного вияву жіночності: «*Ти знову йдеш, Богородице, / дрібними кроками / і хилишся золотим снопом, / з якого ось-ось вилетить / золота душа*» [8, с. 132]. Авторка, спирається на засади питомо української кордоцентричної філософії, представленої іменами Г. Сковороди, П. Юркевича, Д. Чижевського. Поетеса віртуозно зберегла баланс між земним і небесним, отілесним і духовним: завдяки заданому вектору, олюднення обертається піднесенням образу: «*вилетить золота душа*» [8, с. 132].

В іншому творі мисткині перифраз має українське історичне підґрунтя, червоний колір квітки асоціюється з козацькою китайкою: «*канна світання / китайка у вітрі*» [8, с. 120].

В еміграції, з одного боку, загострювалося почуття соціального відчуження й самовідчуження в українців, з іншого, – спрацьовував інстинкт духовного самозбереження, що вимагав національної самоідентифікації, яка й відбувалася шляхом болісного самоусвідомлення у слові.

У поезії «Україна» Богдан Рубчак досягає нерозривний, сакральний зв'язок із Батьківщиною, ліричний герой відчуває себе її невід'ємною частиною: «*Вона осіла в моїй підсвідомості, / і як лише закриваю / темрявою очі, / її болі / вцеплюються в мої нерви / і лускають парості. / Її слези / видають мої зиниці / її рани / дірявлять моє тіло, / її радощі / вивонюють мої бажання*» [8, с. 87–88].

Мотив України у творах представників Нью-Йоркської групи, зазвичай, наснажений драматичним пафосом: біль за Україну посилюється ностальгією за Батьківщиною:

*Коли впливе на горизонт, як крила мєви,
Смуга землі, що вкєла тугу в моєму серці?*

З її святого чорнозєму я ліплєна,

І слово її цілює мене оживило. В. Вовк. Канаан [8, с. 109].

Варто зауважити, що не всі науковці погоджуються з думкою про оприявнення почуття ностальгії у творах нью-йоркців. Зокрема І. Фізер стверджує, що навпаки «НІГ допомогла зупинити процес пересаджування вишневих садків та струнких тополь на нью-йоркські бруки...» [9, с. 64], а гра «на наболілих спогадах і переживаннях» – ознака графоманства [9, с. 64], від чого нью-йоркці категорично відмежувалися.

На наш, погляд літературна практика Нью-Йоркської групи свідчить про природний вияв ностальгійних почуттів поетів, і це автоматично не обумовлює низький естетичний рівень їхніх поезій, навпаки, більшість з них – зразки оригінального високохудожнього втілення мотиву туги за Україною.

У «Листі додому» Б. Рубчака антеїстичний світогляд автора виражається через експлуатацію образу євшан-зілля – символу пам'яті про Батьківщину й лексем із коренем «кров», що увиразнює кровний зв'язок із рідною землею:

Невже назавжди євшан-зіллям струїм

Мою струнисту кров, кровисті будні? [8, с. 168].

Розлука з отчим краєм, постійні віртуальні мандрівки в ностальгійні спогади руйнують, знищують людину, позбавляють її повноцінного життя.

Роззахнутість між реальністю й уявою, яка нав'язливо повертає додому, призводить до відчуття втрати свого Я, розтерзаного між чужим теперішнім і рідним минулим:

Закам'яніє в далєчі облудній,

Як випрозороєностарі статуї [8, с. 168].

Богдан Рубчак досягає відірваність від Батьківщини як приреченість на вічну безпритульність:

Не буде обіймів дому,

не буде куди прийти.

Смертну відчуєш втому,

та не причалиш ти [8, с. 178].

У вірші Юрія Коломійця «Емігрантська смерть» ліричний герой, який «... *переплакав з дому / всі листи*» [8, с. 228], відчуваючи тотальну самотність, екзистенційне сирітство, зважується на самогубство.

Таким чином Україна постає у творах нью-йоркців визначальним фактором, що впливає на їхній стан, з'ясування їхнього сенсу буття на чужині.

Вражаючий емоційний портрет України, побачений очима, точніше, відчутий серцем людини, вирваної з коренем із рідного ґрунту, представлено в поезії Ю. Тарнавського. Митець стверджує існування Батьківщини не в географічному, а в духовному вимірі, апелюючи до концепту «серце» в традиціях українського кордоцентризму:

Не степами і не горами

простяглася твоя географія, –

на півкулях мільйонів сердець

і крізь невидимі простори тісень [10, с. 299].

У Тарнавського образ серця, що символізує домінуючу духовність у людині, генетично споріднений із скородинівською теорією про структуру всесвіту: макрокосм (світ), мікрокосм (людина), біблія (посередник між цими двома сферами), де особистість осмислюється як окремий світ. Таким чином образ серця глобалізується, набуває вселенського масштабу, увиразнюючись через асоціацію із зображенням фізичної карти півкуль: «*на півкулях мільйонів сердець*», що розширює сферу

духовного буття України. Разом із тим, емоційно осягаючи драматичну долю Вітчизни через картографічну призму, митець порівнює географічний «портрет» України із агресивно понівеченим «розжованим серцем», натякаючи на численні спроби знищення держави, ворожі напади в її історії.

Юрій Коломієць у вірші «Початок сатани» подає образ ворога України через інтертекстуальний елемент – біблійний образ Сатани, символ світового зла:

«і проковтує / світ / скрученим гадом» [8, с. 225].

Поет поєднує традиційну символічну трансляцію диявола як змія, бо його слово отруйне, смертоносне, з геральдичним маркуванням образу, що конкретизує ворога: «*прихитривсь / Сатана / Двоголовим кондором»* [8, с. 225].

Ідка іронія, яка переростає в сарказм, звучить у поезії Тарнавського «росія»:

*Країно, що страждаєш на комплекс материнства
І обмотуєш інші нації колючим дротом своєї любови,
Хіба не знайдеться серед твоїх синів
Хоч одного, який сказав би: “Залиши їх, мамо!”* [12, с. 314].

Автор блискуче обіграє ідеологічну парадигму – лицемірність росії, яка за личиною удаваної материнської турботи й любові приховує намір задушити колючим дротом свободу інших держав.

Поет безжалюбно критикує й Україну, яка легко піддається нівеляційному чужоземним впливам, зросійщенню, втрачаючи своє єство:

*На поверхні хортиць, запалі, як цоки,
виходять ті, що залишилися з запорожців,
одягнені в модерні шаровари піжам
і з мовою, знищеною Рязанню, як хімікалією* [10, с. 315].

Спроби зберегти національну культуру перетворюються на фарс, імітацію й декорацію, марковану «*вишивками*», «*бандурами*», «*борцям*» і «*варениками*» [10, с. 315].

Представники Нью-Йоркської групи у своїх творах торкаються драматичних сторінок української історії, які вилучалися ідеологами в радянський період: голод 1933 року (Б. Бойчук «Красвид 1933 р.» [8, с. 74]), знищення українських кобзарів як носіїв української автентичної культури (Б. Бойчук «Сліпі бандуристи» [8, с. 82]), діяльність УПА (В. Вовк «Повстанка» [11, с. 10]).

Особливе місце у творчості нью-йоркців належить темі чорнобильської катастрофи.

Юрій Тарнавський зізнається: «Коли стався Чорнобиль, мене це жахливо потрясло: раптом я усвідомив, що Україна може пропасти, якщо ще не пропала. Особисті емоційні почуття й були причиною, чому я написав ту поему. “У ра на” – це “Україна”, із якої впало дві літери, ніби на занедбаному готелі, який скоро закриють... В “У ра ні” багато гніву, я говорю про Україну і з любов’ю, і з ненавистю. Мій патріотизм – це патріотизм особистих емоцій» [12].

Емма Андієвська звертається до теми Чорнобильської трагедії, засуджуючи злочинні дії влади, яка приховує від народу правду, наражаючи українців на смертельну небезпеку:

*Вся країна – трупарня, де ще живі мерці
Виголошують промови
Про нешкідливість опромінення,
Школярі, яким жити лише кілька днів,
Влаштовують велосипедні перегони
Землю, що дихає смертю* [13].

Апокаліптична візія жахає цинічним ставленням можновладців до людей, засвідчуючи девальвацію гуманістичних цінностей.

Чорнобильська тема оригінально втілена в циклі «Молебень до Богородиці» (14. Чорнобильська богоматір) Віри Вовк. Продовжуючи традицію шістдесятників поетеса презентує образ чорнобильської Богоматері, суголосний Чорнобильській Мадонні І. Драча, в ореолі страдництва як варіант України-матері:

*Я бачила тебе в іскрах мороку:
вітер ніс по обдертому полі
сірі нитки волосся, і капала кров
з порепаних п’ят у чорнозем.
Потім ти впала між скиби
і в корчах материнства
дала виродкові життя,
назвавши Христом* [14, с. 19].

Алюзії на збожеволілу після смерті маленької доньки героїню М. Вовчка з оповідання «Горпина» увиразнюють історичну тяглість трагічної долі України:

*І ти, причинна, пішла мерехтити шпагами
в серці та роздавати калаталки маківок
з насінням стронцію для бездомних дітей,
що зводили до тебе рученята* [14, с. 19].

Вписування образу Богородиці в історичний часопростір України, означений трагедією голодомору в одному ряду з Чорнобилем, актуалізує ідею надії на спасіння серед болю і страждання: «*Я тебе бачила на Україні / в голодні роки під тинном, / коли з землі вибухали джерела крові, / а потім в іскрах Чорнобиля –/ живим смолокіттом»* [14, с. 18].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, мотив України має розмаїтий спектр варіантів художнього вираження в поезії нью-йоркців, звучить у гостродраматичному ключі. Патріотична ідея часто втілюється на підтекстовому рівні, оприявнюється через емоції, переживання, почуття ліричного героя, серед яких домінує біль за Батьківщину й притлумлюється ностальгія. Ліричний герой нью-йоркців, зазвичай, має психологічне автобіографічне підґрунтя.

Літературний доробок Нью-Йоркської групи – розкішний об’єкт для подальших наукових досліджень, зокрема вивчення презентації української теми в прозовому доробку митців дасть можливість повноформатно осмислити концепцію України у творчості представників цього еміграційного об’єднання.

Література:

1. Моренець В. П. Нью-Йоркська група: інтродукція до нових полемік на давній темі (уринок з авторської монографії). *Maricentrum. Вип. 29. Літературознавчі студії / упоряд. Моренець В. П.* 2007. С. 43–53. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/59b8a25e-5989-4b4e-9f54-c2fc92ecad8> (дата звернення: 9.11.2024).
2. Мацько В. Творчий феномен Нью-Йоркської групи: свобода, екзистенція, сюрреалізм, експеримент текстотворення. *Філологічний дискурс. Вип. 6.* 2017. С. 56–68. URL: <https://ojs.kgpa.km.ua/index.php/phildiscourse/article/view/632/581> (дата звернення: 25.10.2024).
3. Котик І. «Нові поезії» – журнал поетів без країни. *Екземлярі ХХ: Літературно-мистецька періодика ХХ століття.* URL: <https://chytomo.com/ekzemliary-xx/novi-poezii-zhurnal-poetiv-bez-krainy/> (дата звернення: 10.11.2024).
4. Ревакович М. *Persona non grata* : нарис про Нью-Йоркську групу, модернізм та ідентичність / з англ. пер.: М. Дмітрієва та ін.; Укр.

- наук. ін-т Гарвард. ун-ту, Наук. т-во ім. Шевченка в Америці. Київ : Критика, 2012. 335 с.
6. Карабович Т. Міфопоетика Нью-Йоркської групи: монографія / відп. ред. Р. Радишевський; наук. консультант О. Астаф'єв. Київ : Талком, 2017. 464 с.
 7. Тарнавський Ю. Босоніж додому і назад. *Тарнавський Ю. Не знаю: вибрана проза*. Київ : Родовід, 2000. С. 243–413.
 8. Астаф'єв О. Передмова. Поети “Нью-Йоркської групи”. Антологія / упор. О. Астаф'єв та А. Дністровий. Харків : Ранок, 2003. С. 3–42.
 9. Поети “Нью-Йоркської групи”. Антологія / упор. О. Астаф'єв та А. Дністровий. Харків : Ранок, 2003. 288 с.
 10. Фізер І. Інтерв'ю з членами Нью-Йоркської групи. Нью-Йоркська група: Антологія поезії, прози та есеїстики / упоряд. М. Ревакович і В. Габор. Львів : Піраміда, 2012. С. 44–67.
 11. Тарнавський Ю. Поезії про ніщо і інші поезії на цю саму тему. Поезії 1955–1970. Нью-Йорк : Видавництво Нью-Йоркської групи, 1970. 384 с.
 12. Вовк В. Зоря провідна. Мюнхен : Молоде життя, 1955. 76 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/23913/file.pdf> (дата звернення: 25.10.2024).
 13. Юрій Тарнавський: “Мій патріотизм – це патріотизм особистих емоцій”: інтерв'ю Б. Романцової. *Український тиждень*. 5 жовтня 2019 р. URL: <https://tyzhden.ua/iurij-tarnavskij-mij-patriotyzm-tse-patriotyzm-osobystykh-emotsij/> (дата звернення: 25.10.2024).
 14. Андіївська Е. Без шкіри – на вітрі. *УКРЛІТ.ORG. Публічна електронна бібліотека української художньої літератури*. URL: http://ukrlit.org/andiiivska_emma/bez_shkiry_na_vitri (дата звернення: 25.10.2024).
 15. Селянська-Вовк В. Молебень до Богородиці. С. 15–20. *Зерна. Літературно-мистецький альманах українців Європи*. 1996, ч. 3. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/25438/file.pdf> (дата звернення: 10.11.2024).

Buriak O. The Motif of Ukraine in the Poetry of the New York Group Representatives

Summary. This article analyzes the artistic representation of the motif of Ukraine in the poetry

of the New York Group. It explores the worldview and aesthetic orientations of these artists, particularly their desire to distance themselves from folk-based and patriotic themes. This approach stemmed from the aesthetic devaluation of patriotic poetry, especially works created for conformist reasons in Soviet Ukraine, which contradicted the New Yorkers' aspirations to produce high-quality artistic literature.

Contrary to their theoretical positions, the works of B. Boychuk, B. Rubchak, Y. Tarnawsky, E. Andiyewska, V. Vovk and Y. Kolomiyets offer original portrayals of the Ukrainian motif. They emphasize patriotic ideas in a distinctly dramatic manner, driven by a sense of sorrow for the homeland's fate and nostalgia. In emigration, on one hand, Ukrainians experienced heightened feelings of social alienation and self-estrangement; on the other, a survival instinct for spiritual self-preservation emerged, demanding national self-identification, which was realized through painful self-reflection in words.

The New York Group's literary achievements demonstrate that patriotic theme can achieve a unique, high-artistic expression. In their poetry, authors address dramatic pages of Ukrainian history that were taboo in the Soviet period: the famine of 1933 (B. Boychuk, «Landscape of 1933»), the plight of Ukrainian kobzars (B. Boychuk, «Blind Bandurists»), and the activities of the Ukrainian Insurgent Army (V. Vovk, «Rebel Woman»). A special place is given to the theme of Chernobyl (E. Andiyewska, «Without Skin – in the Wind»; V. Vovk, «The Chernobyl Madonna» (cycle «A Prayer to the Mother of God»)).

The poets speak with ironic sarcasm about Ukraine's enemy (Y. Tarnawsky's «russia», Y. Kolomiyets' «The Beginning of Satan»). The authentic Ukrainian spirit in the poetry of the New Yorkers appears on various levels – worldview, thematic and poetic – as they develop their authorial concepts, underscoring the writers' inseparable connection to their homeland.

Key words: New York Group, worldview and aesthetic orientations, motif, lyrical hero, artistic image, idea, pathos.